§ 1. Поняття і види злочинів проти довкілля

Природа утворює зовнішнє середовище, що оточує людину. Це сукупність умов, які складають природну основу, сферу існування людства, будучи водночас джерелом життя людини, її благополуччя та процвітання.

Всі природні багатства нашої країни — «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони — згідно з Конституцією України (ст. 13), є об'єктами права власності Українського народу». Стаття 66 Конституції України зобов'язує кожного громадянина не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Охорона довкілля є важливою функцією нашої держави. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за найнебезпечніші правопорушення в галузі довкілля.

Злочини проти довкілля мають своїм родовим об'єктом суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, його наукове обгрунтоване раціональне використання і відтворення природних ресурсів, охорону нормального екологічного стану біосфери.

За своїм безпосереднім об'єктом всі злочини проти довкілля можуть бути поділені на: 1) злочини проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238 і 253), 2) злочини у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря (статті 239, 240, 241 і 254), 3) злочини у сфері охорони водних ресурсів (статті 242, 243 і 244), 4) злочини у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252).

§ 2. Злочини проти екологічної безпеки

Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236). Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в порушенні (дії або бездіяльності) порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів. Правила проведення такої експертизи встановлені в постанові Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р.

Ознакою об'єктивної сторони злочину є наявність наслідків — загибелі людей, екологічного забруднення значних територій або інших тяжких наслідків.

Загибель людей — це смерть хоча б однієї людини.

Екологічне забруднення значних територій може бути пов'язане із забрудненням землі, водних ресурсів, атмосферного повітря або продуктів харчування в цьому регіоні, радіоактивними, хімічними та іншими речовинами, що створюють реальну загрозу життю і здоров'ю людей.

Інші тяжкі наслідки — це заподіяння шкоди здоров'ю людей або інший збиток, наприклад, зруйнування або пошкодження заповідних територій.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується складною (подвійною) формою вини: щодо дії (бездіяльності) — умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність.

Суб'єкт злочину — службова особа, відповідальна за проведення екологічної експертизи,

а так само за порушення вказаних правил проектування, будівництва, експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів.

Покарання за злочин: за ст. 236 — позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237). Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в ухиленні .від проведення або неналежному проведенні на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення.

Під ухиленням тут слід розуміти бездіяльність, тобто пряме невиконання особою дій, необхідних для ліквідації або усунення екологічного забруднення. Неналежне проведення необхідних дій для ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення на певній території означає, що особа, хоч і діє в межах своїх службових обов'язків, але виконує їх неналежним чином, тобто всупереч правилам та інтересам роботи.

Об'єктивна сторона цього злочину передбачає наслідки у вигляді загибелі людей або інші тяжкі наслідки.

Інші тяжкі наслідки — це істотне погіршення довкілля або стану рослинного і тваринного світу на визначеній забрудненій території, захворювання або масова загибель тварин, птахів, рибних запасів тощо.

Суб'єктивна сторона злочину така сама, як і за ст. 236.

Суб'єкт злочину — службова особа, на яку покладені обов'язки щодо ліквідації та усунення екологічного забруднення.

Покарання за злочин: за ст. 237 — обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238). Предметом цього злочину виступають відомості про стан захворюваності населення; екологічний, в тому числі радіаційний, стан.

Збирання і обробка цих відомостей покладена на екологічну інспекцію Міністерства екології та природних ресурсів України.

Об'єктивна сторона злочину полягає в приховуванні або умисному перекрученні службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан у районах з підвищеною екологічною небезпекою, а також про стан захворюваності населення. Перекручення — це повідомлення в офіційних документах завідомо недостовірних відомостей такого характеру. Відомості ці стосуються екологічного, в тому числі радіаційного, стану, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також стану захворюваності населення.

Офіційний вісник України. — 2000. — № 22. — Ст. 890.

Злочин вважається закінченим при вчиненні хоча б однієї з указаних дій.

Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисел.

Суб'єкт злочину — службова особа, відповідальна за відомості про екологічний стан та захворюваність населення.

Частина 2 статті 238 передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 238 — штраф до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або обмеження волі на строк до трьох років; за ч. 2 ст. 238 — обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253). Об'єктивна сторона цього злочину характеризується розробкою і здачею проектів, іншої аналогічної документації замовнику службовою чи спеціально уповноваженою особою без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або введення (прийом) в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо вони створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення, або інших тяжких наслідків (наприклад, затоплення населеного пункту, зруйнування споруд, забруднення природного об'єкту тощо).

Суб'єктивна сторона злочину така сама, як і в злочині, передбаченому ст. 236.

Суб'єкт злочину — службова або спеціально уповноважена особа — розробник або здавальник проекту чи іншої аналогічної документації замовнику.

Частина 2 ст. 253 передбачає відповідальність за ті самі дії, якщо вони спричинили наслідки, передбачені ч. 1 цієї статті.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 253 — позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або обмеження волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 253 — обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на строк до п'яти років.

§ 3. Злочини у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря

Забруднення або псування земель (ст. 239). З об'єктивної сторони цей злочин проявляється в забрудненні або псуванні земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Під забрудненням розуміється внесення в грунт речовин у вигляді різних відходів (отрутохімікатів, хімічних і радіоактивних речовин) тощо.

Псування землі — це незаконне зняття родючого шару грунту і ґрунтового покриву, що призвело її до непридатного стану, або безконтрольне використання такого шару, розробка корисних копалин при геологорозвідувальних та будівельних та інших роботах, заболочування земель тощо.

Злочин вимагає настання наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Між порушенням спеціальних правил і цими наслідками має бути встановлений причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона цього злочину така сама, як і в злочині, передбаченому ст. 236.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Частина 2 ст. 239 передбачає відповідальність за ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 239 — штраф до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; за ч. 2 ст. 239 — обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Порушення правил охорони надр (ст. 240). Предметом цього злочину є надра і корисні копалини, крім загальнопоширених.

Надра — це верхня частина земної кори, що розташована під поверхнею суходолу та дном водоймищ, в межах державних кордонів, і простягається до глибин, доступних для їх добування. До корисних копалин відносяться горючі речовини (нафта, природний газ), метали (залізна руда, мідь, свинець) і благородні метали (золото, іридій, платина, срібло), сировина для металургії, а також вогнетривкі, ювелірні та інші загальнодержавного значення копалини. Перелік їх затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення».

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в порушенні встановлених правил охорони надр, або в незаконному видобуванні корисних копалин.

Порушення встановлених правил охорони надр може полягати в недотриманні строків видобування, місця, розміру і видів копалин та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей та видобування.

Незаконне видобування корисних копалин — це їх видобування без відповідного дозволу, крім загальнопоширених (пісок, гравій, глина, галечник та ін.).

Суб'єктивна сторона злочину — умисел і необережність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, як приватна, так і службова.

У частині 2 ст. 240 передбачене вчинення цього злочину на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або повторно, або якщо він спричинив загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 240 — штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до двох років; за ч. 2 ст. 240 — обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого і знарядь видобування.

Безгосподарське використання земель (ст. 254). Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в безгосподарському використанні земель, якщо це спричинило тривале зниження або втрату їх родючості, виведення земель із сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури грунту.

Безгосподарське використання земель може виражатися у використанні земель сільськогосподарського призначення для інших потреб, в перенасичуванні пестицидами та іншими агрохімікатами тощо.

Злочин вимагає настання наслідків у вигляді тривалого зниження або втрати родючості земель, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змиття гумусного шару, порушення структури грунту.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисел або необережність.

Суб'єкт злочину — особа, обов'язком якої є дбайливе відношення до використання земель.

Покарання за злочин: за ст. 254 — штраф до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Забруднення атмосферного повітря (ст. 241). Предметом цього злочину є атмосферне повітря, що знаходиться у відкритому просторі над територією України.

Об'єктивна сторона злочину — це дія або бездіяльність щодо забруднення атмосферного повітря або зміни його природних властивостей, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Забруднення — це, наприклад, викиди токсичних або інших шкідливих речовин в атмосферу з перевищенням допустимих концентрацій. Інші зміни природних властивостей атмосфери — це зміна складу повітря в певній місцевості внаслідок будь-яких дослідів або дій з хімічними речовинами чи іншими властивостями.

Між порушенням спеціальних правил та наслідками у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля має бути встановлений причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона цього злочину виражена в змішаній формі вини: щодо порушення правил може бути умисел або необережність, щодо наслідків — необережність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, в тому числі службова.

У частині 2 ст. 241 передбачена відповідальність за порушення спеціальних правил, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 241 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк або без такого; за ч. 2 ст. 241 — обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

§ 4. Злочини у сфері водних ресурсів

Порушення правил охорони вод (ст. 242). Предметом цього злочину є всі водні об'єкти на території України, що беруть участь в кругообігу вод і нерозривно пов'язані з довкіллям. Це — ріки, озера, водосховища, канали, ставки, підземні води, джерела, морські затоки, протоки, лимани та інші водоймища, що знаходяться на поверхні або під землею, включені та не включені до господарського обороту.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в порушенні правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Між забрудненням вказаних водних джерел і наслідками, що настали внаслідок цього, має бути встановлений причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона злочину — змішана форма вини, тобто умисел або необережність щодо порушення правил, та необережність до наслідків.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, в тому числі службова.

У частині 2 ст. 242 передбачена відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 242 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеження волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 242 — обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Забруднення моря (ст. 243). Об'єктивна сторона цього злочину визначається законом як забруднення моря і проявляється в таких двох формах: 1) в порушенні спеціальних правил з матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря; 2) у незаконному скиданні чи похованні вказаних матеріалів, речовин та відходів.

Важливе значення у визначенні об'єктивної сторони цього складу має така ознака, як місце вчинення злочину. Забруднення моря шляхом порушення спеціальних правил поводження з певними речовинами, матеріалами, відходами здійснюється в межах внутрішніх морських або територіальних вод України, або вод виняткової (морської) економічної зони України, а забруднення шляхом незаконного скидання вказаних речовин і відходів, їх поховання — в межах внутрішніх морських територіальних вод України або у відкритому морі'.

Як наслідок вказаних дій необхідно встановити наявність забруднення моря і створення небезпеки для життя і здоров'я людей або живих ресурсів моря, чи можливість перешкодити законним видам використання моря внаслідок вказаного забруднення.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає змішану форму вини: щодо забруднення моря — умисел або необережність, щодо наслідків — необережність.

Суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, частіше службова.

Частина 2 ст. 243 передбачає відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного та рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Частина 3 ст. 243 передбачає по суті самостійний склад злочину.'

Об'єктивна сторона цього складу проявляється в неповідомленні спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а у разі скидання з метою поховання — і організації, яка видає дозволи на скидання, інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах внутрішніх морських і територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, інших відходів, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкодити іншим законним видам використання моря.

,,До внутрішніх морських вод відносяться води портів, заток, бухт, лиманів, береги яких повністю належать Україні. Територіальні води — це морський пояс, який примикає до сухопутної території України (шириною 12 морських миль). Відкрите море — це весь морський простір, який не входить в територіальні і внутрішні води України або іншої держави і на який не поширюється нічий суверенітет

Суб'єктивна сторона цього злочину може бути у вигляді умислу або необережності.

Суб'єкт злочину — особа, спеціально відповідальна за своєчасне і достовірне повідомлення адміністрації про випадки скидання або поховання в морі.

Покарання за злочин:за ч. 1 ст. 243 — штраф від трьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого; за ч. 2 ст. 243 — позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого; за ч. З ст. 243 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеження волі на строк до трьох років.

Порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244). Предметом цього злочину є континентальний шельф України. Континентальний шельф України — це поверхня і надра морського дна до глибини 200 м, що примикають до території України.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 244, характеризується дією або бездіяльністю і виражається: в порушенні законодавства про континентальний шельф України, що заподіяло істотну шкоду, а також невжитті особою, що відповідає за експлуатацію технологічних установок або інших джерел небезпеки в зоні безпеки, заходів для захисту живих організмів моря від дії шкідливих відходів або небезпечних випромінювань та енергії, якщо це створило небезпеку їх загибелі або загрожувало життю чи здоров'ю людей.

Суб'єктивна сторона злочину може бути як умисною, так і необережною.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 244 — громадяни України, а також особи без громадянства.

У частині 2 ст. 244 передбачена відповідальність за дослідження, розвідування, розробку природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі України, які проводяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 244, можуть бути тільки іноземці.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 244 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на строк до двох років, з конфіскацією всіх знарядь, якими користувалася винувата особа для вчинення злочину або без такої; за ч. 2 ст. 244 — штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, з конфіскацією обладнання.

§ 5. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного та тваринного світу

Знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245). Предметом цього злочину є лісові масиви, зелені насадження навколо населених пунктів, вздовж залізниць або інші такі насадження.

Лісові масиви — це значні за площею земельні ділянки, зайняті лісом, що являють собою сукупність землі, рослинності (дерева, чагарники), тварин, мікроорганізмів та інших компонентів, які за своїм розвитком біологічно впливають один на одного та на довкілля.

Зелені насадження навколо населених пунктів, вздовж автомобільних залізниць або інші такого типу насадження виконують різні охоронні функції: санітарно-гігієнічні, оздоровчі, водозахисні, протиерозійні тощо.

З об'єктивної сторони злочин проявляється в знищенні або пошкодженні лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць або інших таких

насаджень вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом.

Під знищенням розуміється повна загибель лісового масиву, припинення його існування, пошкодження — це часткова його загибель.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає змішану форму вини: щодо дії — умисел або необережність, щодо наслідків — необережність. Наявність умислу щодо наслідків може свідчити про здійснення іншого, більш небезпечного злочину.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

У частині 2 ст. 245 передбачена відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки (наприклад, велику матеріальну шкоду, в тому числі і витрати через гасіння вогню тощо).

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 245, проявляється в умисній вині щодо дії та умислу або необережності щодо наслідків. Якщо загибель людей при цьому охоплювалася умислом винного (прямим або непрямим), дії мають кваліфікуватися як за цією статтею, так і за статтею про вбивство (ст. 115).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 245 — обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 245 — позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252). Предметом цього злочину є території, взяті під охорону держави, та об'єкти природно-заповідного фонду. До них відносяться такі об'єкти природи, які являють собою велику наукову, історичну цінність, а також цінність в лікувально-оздоровчому плані. Наприклад, Нікитський ботанічний сад у Криму, Тростянецький парк в Сумській області, Дніпровські пороги в Запорізькій області, Одеські катакомби, Володимирська гірка в Києві.

До об'єктів природно-заповідного фонду належать території та об'єкти систематичного нагляду, проведення комплексних досліджень і вивчення природних процесів та явищ, а також розробки наукових основ охорони довкілля.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в знищенні чи пошкодженні зазначених територій. Знищення передбачає повну ліквідацію природного об'єкта, що становить комплекс природних цінностей або основної його частини, внаслідок чого природний об'єкт перестає існувати в науковому, оздоровчому або культурно-освітньому значенні. Пошкодження означає приведення природного об'єкта в часткову непридатність, якщо він значно втрачає своє вказане значення і не може бути використаний повною мірою.

Суб'єктивна сторона цього злочину — прямий або непрямий умисел.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

У частині 2 ст. 252 передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 252 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років; за ч 2 ст. 252 — позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Незаконна порубка лісу (ст. 246). Предметом цього злочину є ліс, тобто дерева і чагарники в природному стані, які невідокремлені від коріння і зростають у всіх лісах, незалежно від їх характеру, а також у заповідниках, на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду або в інших лісах, що особливо охороняються.

Порубка дерев в містах, селищах, інших населених пунктах (в парках, скверах, садах, на вулицях, на територіях підприємств, організацій, в придорожніх смугах, а також на

сільгоспугіддях, садибах, дачних дільницях тощо) не охоплюється ознаками цього злочину і може бути кваліфікована як викрадення чужого майна. Заготівля поваленого вітром лісу (буреломного) розглядається як самоуправство. Викрадення зрубаної деревини є злочином проти власності.

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в незаконній порубці лісу, тобто у відділенні дерев, що знаходяться в лісі, від кореня незалежно від засобів, що використовуються для цього, і способів (за допомогою сокири, пилки або механічної тяги тощо). Незаконною визнається порубка лісу без відповідного дозволу (тобто лісопорубного квитка чи ордера), виданого відповідним органом або, хоч і за лісопорубним квитком або ордером, але не на відведеній дільниці, в більшій, ніж дозволено кількості, не тих порід дерев або недозволеним способом. Закінченим злочин є з моменту, коли дерева зрубані і цим заподіяна істотна шкода.

Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисел.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Покарання за злочин: за ст. 246 — штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого.

Порушення законодавства про захист рослин (ст. 247). Об'єктивна сторона цього злочину полягає в порушенні правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки, між якими і вказаними порушеннями є причинний зв'язок.

Поняттям рослин охоплюються не тільки живі виростаючі їх види, а й насіннєвий або посадочний матеріал (насіння, цибулини, бульби), а так само відповідна сільськогосподарська продукція (зерно, плоди тощо). Тяжкими наслідками слід визнати заподіяння значної матеріальної шкоди, зараження хворобами або загибель значної частини площ лісу, залишення великої площі землі без посадок тощо.

Суб'єктивна сторона злочину — змішана форма вини: щодо порушення — умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Покарання за злочин: за ст. 247 — штраф до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до двох років.

Незаконне полювання (ст. 248). Полювання — це висліджування з метою здобичі, переслідування і сама здобич (відлов, відстріл диких звірів та птахів). До полювання прирівнюється також перебування в мисливських угіддях з мисливськими об'єктами, рушницями чи іншими знаряддями здобичі, а також із здобутою продукцією.

Предметом незаконного полювання є дикі звірі та птахи, які перебувають у стані природної волі та відносяться до так званого мисливського фонду. Мисливський фонд це перелік видів дичини, на яку можна полювати за умови дотримання всіх правил полювання.

Порядок захисту рослин визначається Законом України від 14 жовтня 1998 р. —Відомості Верховної .Ради України. — 1998. — № 50—51. — Ст. 310.

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в незаконному полюванні, тобто в порушенні правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконному полюванні в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полюванні на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Полювання в заборонений час — це полювання в час, коли воно повністю заборонене або стосується лише тих звірів або птахів, на яких полювати заборонено саме в цей проміжок часу, а також полювання в заборонених місцях — де воно заборонено взагалі або може проводитися лише за спеціальним дозволом, наприклад, заповідники, зелені зони навколо міст та населених пунктів, в самих населених пунктах тощо.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисел або необережність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа. Службова особа, яка використала своє службове становище для полювання несе відповідальність за ч. 2 ст. 248.

У частині 2 ст. 248 передбачена відповідальність за полювання, вчинене службовою особою з використанням службового становища, або за попередньою змовою групою осіб, або способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, або з використанням транспортних засобів, або особою, раніше судимою за цей злочин.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 248 — штраф до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, з конфіскацією знарядь і засобів полювання та всього добутого; за ч. 2 ст. 248 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією знарядь і засобів полювання та всього здобутого.

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249). Предметом цього злочину є риба різних видів, дельфіни, креветки, кальмари, восьминоги, раки, краби та інші водні тварини, які знаходяться в стані природної волі, а також морські водорості і трави, що мають промислове значення для виробництва добрива, медичних препаратів і продуктів харчування.

Незаконна ловля таких водних тварин, як видри, ондатри, та інших кваліфікується як незаконне полювання.

Дії осіб, винних в незаконному вилові риби, добуванні водних тварин, які вирощуються різними підприємствами та організаціями в спеціально обладнаних або пристосованих водоймах, або заволодіння рибою, водними тваринами, відловленими цими організаціями або які знаходяться в розплідниках, у вольєрах диких тварин, птахів, підлягають кваліфікації як викрадення чужого майна.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду.

Суб'єктивна сторона злочину — умисел.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

У частині 2 ст. 249 передбачена відповідальність за ті самі діяння, якщо вони вчинені способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу (наприклад, вибухом) або особою, раніше судимою за цей злочин. Для встановлення істотної шкоди необхідно враховувати вартість, екологічну цінність, кількість здобутого, а також розмір шкоди, заподіяної довкіллю.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 249 — штраф до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, з конфіскацією знарядь і засобів промислу та всього добутого; за ч. 2 ст. 249 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією знарядь і засобів промислу та всього здобутого.

Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250). Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин.

Для відповідальності не потрібне настання шкідливих наслідків, досить самого факту проведення вибухових робіт з порушенням правил рибоохорони.

Суб'єктивна сторона цього злочину — умисел або необережність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Покарання за злочин: за ст. 250 — штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк від двох до п'яти років, або позбавлення волі на строк до трьох років.

Порушення ветеринарних правил (ст. 251). Об'єктивна сторона цього злочину характеризується такими ознаками: наявністю дії або бездіяльності, що полягає, наприклад, в неправильному лікуванні тварин, неприйнятті заходів для виявлення діагнозу захворювання тощо.

Наслідками злочину є поширення епізоотії, тобто заразливих хвороб тварин, що відрізняються безперервністю та масовістю епізоотичного процесу (наприклад, ящур тощо), або інші тяжкі наслідки (наприклад, велика пошесть тварин чи птахів, масова загибель риби, дичини, бджіл, захворювання людей від хвороб, загальних для людей і тварин тощо).

Між порушенням ветеринарних правил і цими наслідками слід встановлювати причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом чи необережністю щодо порушення ветеринарних правил і необережністю — щодо наслідків.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Покарання за злочин: за ст. 251 — штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк.